

ТАФСИР ИЛМИНИНГ ФАН СИФАТИДА ШАКЛЛАНИШИ, УНИНГ ТУРЛАРГА ТАҚСИМЛАНИШИ ВА АҲАМИЯТИ

Нурали Мавланов,

Ўзбекистон халқаро ислом академияси таянч докторанти.

Аннотация. *Мазкур мақолада тафсир илмининг фан сифатида шаклланиши, унинг асосий турлари ва уларнинг исломий илмлардаги аҳамияти ҳақида сўз боради. Тафсир илми Қуръонни тушунишда муҳим манба ҳисобланиб, икки асосий турга: ривоятга асосланган тафсир ва диroya (ақлий) тафсирига бўлинади. Мақолада ушбу турлар ва уларнинг исломий фикр ва илмлар ривожидagi ўрни таҳлил қилинади. Тафсирнинг ривоят ва ақлий методлари орқали мусулмон олимлари Қуръон маъноларини турли томонлама очиб беришга урғу беришган. Бу мақолада тафсир фанининг ривожланиши, унинг исломий илмлардаги роли ва аҳамияти батафсил таҳлил қилинган.*

Калит сўзлар: *Тафсир, ривоят тафсири, диroya тафсири, Қуръон тафсири, исломий илмлар, ривоят, ақлий тафсир, Табарий, Замахшарий, шариат.*

Тафсир илми Ислomий илмлар орасида алоҳида аҳамиятга эга бўлиб, у Қуръони Каримнинг оятларини тўғри тушуниш ва уларни изоҳлашга йўналтирилган мутахассислик фанидир. Тафсир, мусулмонлар учун шариат ҳукмларини аниқлашда, ақида масалаларини тушунтиришда ва исломий турмуш тарзини изоҳлашда муҳим ўрин тутади. Бу илм нафақат диний ҳукмларни тушуниш, балки ҳар бир мусулмоннинг кундалик ҳаётида Қуръон таълимотларини тўғри қўллаш имконини беради.

Тафсир илмининг шаклланиши ва унинг турларга ажралиш жараёни исломий илмлар тарихи ва ривожланишини чуқур ўрганиш учун муҳим аҳамиятга эгадир. Илк даврларда бу илм, Пайғамбаримиз (с.а.в.) ва саҳобаларнинг Қуръонни қандай тафсир қилганликлари орқали асосланган

бўлиб, кейинчалик у ривоятларга ва мутахассислар томонидан ўтказилган таҳлилларга асосланиб ривожланган. Шу сабабли, тафсир илмининг ўзи ривоят ва ақлий таҳлиллар орқали шаклланган ва бу икки йўналиш мусулмон жамоатининг Қуръонни тўғри тушунишдаги асосий йўналишлари сифатида ривожланган..

Тафсир илмининг шаклланиши

Тафсир илмининг асосий мақсади Қуръон оятларининг маъноларини очиб бериш ва уларнинг аҳамиятини тушунтиришдир. Бу илмининг шаклланиши Пайғамбар (с.а.в.)нинг даврида бошланган бўлиб, у Қуръонни тафсир қилишда саҳобаларга тўғри йўл-йўриқлар кўрсатган. Шу сабабли, тафсир илмида Пайғамбар (с.а.в.)нинг сўзлари, амаллари ва унинг саҳобалари томонидан ривоят қилинган ҳадислар муҳим аҳамиятга эга .

Тафсирнинг турлари

Тафсир илми асосан икки турга бўлинади: ривоятий тафсир ва дирая (ақлий) тафсир.

1. Ривоятий тафсир: Бу тафсир тури асосан ҳадислар, саҳобалар ва тобеъийлар ривоятларига асосланган. Ривоятий тафсирда асосий мақсад Пайғамбар (с.а.в.) ва саҳобалардан келган маълумотларни ўрганиш ва уларни шарҳлашдир. Бу турдаги тафсирлар Қуръоннинг тўғри ва аниқ маъноларини ўргатади. Имом Табарийнинг "Жомеъу-л-баён" асари ривоятий тафсирга мисол бўлиб, у кўплаб ривоятларни қамраб олган ва Қуръонни тўғри тушунишда катта аҳамиятга эга бўлган .

2. Дирая тафсири (ақлий тафсир): Бу тафсир тури кўпроқ ақл ва мантиққа асосланиб қилинган тафсир бўлиб, у Қуръон оятларининг маъноларини ақлий ёндошув орқали тушунтиришга қаратилган. Бунда луғат, сарф-нахв, фикҳ, ақида каби илмлардан фойдаланилади. Мазкур тафсир турида олимлар ўз фикр ва тафаккурлари билан оятларнинг кенгрок маъноларини очиб берадилар.

Замахшарийнинг "Ал-Кашшоф" тафсири дироа тафсирига якқол мисол бўлиб, у луғат ва ақлий таҳлилга катта аҳамият беради .

Тафсирнинг аҳамияти

Тафсир илми мусулмонлар ҳаётида муҳим ўрин тутади, чунки у Қуръон оятларининг маъноларини тўғри тушунишга йўналтирувчи асосий манба ҳисобланади. Бу илм шариат ҳукмларини аниқлаш, Қуръоннинг шариат ва ахлоққа оид ҳукмларини аниқлашда катта ёрдам беради. Тафсир илмсиз Қуръонни чуқур тушуниш қийин бўлиб қолади, чунки ундаги баъзи оятлар турли луғавий ва ақлий таҳлилларни талаб қилади.

Шунингдек, тафсир илми Исломиё илмлар, хусусан, фикҳ ва калом фанларининг асоси бўлиб хизмат қилади. Фикҳий ҳукмлар чиқаришда олимлар Қуръон оятларининг маъноларини тушуниш учун тафсирга суянадилар. Калом олимлари эса оятларнинг ақлий тушунтиришларини олиб, исломий ақидаларни мустаҳкамлашда тафсирдан фойдаланадилар .

Хулоса

Тафсир илми Қуръонни тўғри тушуниш ва шарҳлаш учун муҳим илмлардан бири бўлиб, унинг шаклланиши ва турларга ажралишининг аҳамияти каттадир. Ривоятий ва дироа тафсирлари бир-бирини тўлдирувчи асосий йўналишлар бўлиб, улар Қуръон маъноларини турли томонлама очиб беришда катта роль ўйнайди. Мусулмон умматининг диний ва илмий мероси бўлган тафсир илми инсониятни ҳидоятга олиб боровчи қудратли восита ҳисобланади.

Манбалар

1. Табарий, Жомеъу-л-баён. Қоҳира: Дорул-Ихё ал-Кутуб ал-Арабия, 1954-1957.
2. Абдулҳалим Маҳмуд. Манаҳижул-Муфассирин. Қоҳира: Дорул-Маариф, 1978.
3. Заҳабий, Ҳусейн. Ат-Тафсир вал-Муфассирун. Қоҳира: Дорул-Кутуб ал-Исломия, 1961.

4. Замахшарий. Ал-Кашшоф. Қоҳира: Дорул-Исломия, 1948.
5. Ибн Ҳажар. Лисанул-Мизон. Қоҳира: Дорул-Маариф, 1965.